

Research conclusions: in system of the stylistic majorants which are available in prose of Mykhailo Stelmakh, the special place belongs to repetition. Thanks to the chosen phylum of a locating of words the artist reaches buildings of unique colour of the narration necessary for realisation of an ideologically thematic and is art shaped plan. Repetition of syntactic constructions carries out the functions similar to lexical repetition – intensifying, allocation of pivotal components of the maintenance, connectivity of separate parts of the offer and text parts. Contact, distant and ring repetitions get the semantic importance as means of semantic rapprochement of the beginning and the narration end. Prospect of the further scientific researches it is seen in complete research of all kinds of the repetition inherent in art creativity of Mykhailo Stelmakh.

Key words: art speech (literal speech), repetition, amplification, linguastylistic.

Стаття подана до редакції 27.04.2017

Інна Гороф'янюк
(м. Вінниця)

УДК 811.161.2'367.623.92:821.161.2'06.09

ВІДНОСНО-ЯКІСНІ ПРИКМЕТНИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

У статті проаналізовано функціонування відносно-якісних прикметників як твірної основи епітетів у прозових текстах М. Стельмаха. Виділено 8 моделей утворення відносно-якісних прикметників відповідно до набутого ними метафоричного значення: відносно-якісні прикметники зі значенням кольору, блиску, звуку, запаху, м'якості, нерухомості, важкості та з оцінним значенням. За ступенем перехідності в системі семантичних груп прикметників усі відносно-якісні прикметники класифіковано на 2 розряди: власне відносно-якісні та контекстуальні відносно-якісні прикметники, які різняться семантико-граматичними особливостями.

Ключові слова: прикметник, відносно-якісні прикметники, текст, епітет, М. Стельмах.

Естетична природа слова та його перетворення в досконалі тропи – запорука майстерного художнього ословлення дійсності письменником. Пізнання механізму цієї трансформації слова потребує розкриття його формальних засад.

Постановка проблеми. У сучасній українській мові одним із продуктивних способів збагачення семантики та розширення функційних можливостей прикметника є перехід відносних прикметників у якісні. У більшості відносних прикметників існує дійсна або потенційна можливість вираження тієї чи тієї оцінки. Така можливість якісної характеристики предмета за сприятливих умов може розвинути в самостійне значення. Основною умовою розвитку якісного значення у відносному прикметнику є його метафоричне вживання. Причину розвитку переносних метафоричних значень

В. Виноградов вбачав у тому, що «у всіх відносних прикметниках закладений відтінок якості, який часто розкривається і розвивається в серію самостійних значень» [1, с. 84].

Мета і завдання статті. Відносно-якісні прикметники в художньому тексті виступають у ролі метафоричних епітетів. Отож, **метою** розвідки є простежити, яку участь беруть відносно-якісні прикметники у творенні епітетів у класичній українській художній літературі, з'ясувати особливості їхнього функціонування в прозових текстах Михайла Стельмаха.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова творів М. Стельмаха привертала дослідників лексикології (М. Ф. Бойко, П. Ю. Гриценка, С. Я. Єрмоленко, А. О. Пікалова), діалектології (Т. Ткаченко), фразеології (Л. Г. Авксентьев, В. М. Топтун), синтаксису (Л. С. Козловська, С. М. Магрич, Є. І. Павленко), натомість морфологічний лад художніх текстів письменника до сьогодні залишається мало вивченим, докл. див.: [5]. Це посилює актуальність нашої розвідки.

Джерельну базу дослідження формують епічні тексти М. Стельмаха: «Чотири броди», «Дума про тебе», «Кров людська – не водиця», «Гуси-лебеді летять...», «Щедрий вечір», з яких методом суцільної вибірки було вилучено 217 синтаксичних конструкцій із відносно-якісними прикметниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз зібраного матеріалу дав змогу виділити 8 моделей утворення відносно-якісних прикметників відповідно до набутого ними метафоричного значення.

1. Відносно-якісні прикметники зі значеннями кольору є найуживанішими (48 %). Зі значенням кольору переходить у розряд якісних низка відносних прикметників з назвою металу в основі: *золотий, срібний, сталевий* та ін. Відносні прикметники такого типу мають значення «зроблений із золота, срібла, сталі тощо». При переході в розряд якісних вони набувають значення «кольору золота, срібла, сталі; схожий на золото, срібло, сталь кольором». Наприклад: ... *Уся лісникова обора була наповнена дорідною худобою, на білій шерсті якої мало не подзвонювали **золоті латки*** (4, с. 301). ... *Але в цей час чоботом чіпляється за кореневище й падає на червоно ліз, на **срібні котики*** (4, с. 45). *Снігурський інтуїтивно відчув, що його підозрюють, і нахилив до пані Пасикевич свою передчасну **сталеву сивину***... (1, с. 297).

Цим прикметникам властива широка лексична сполучуваність, що свідчить про значне виявлення абстрактного елементу в значенні відносного прикметника. Це підтверджує його здатність поєднуватися з якісним прикметником у межах складного прикметника на позначення відтінку кольору, наприклад: *На заході передвечір'я одягається в **зеленаво-золоті ризи***... (4, с. 309). – *Старець усюди має даяння, – проткнув колючим поглядом **сіро-свинцевих очей** жінку*... (4, с. 513).

Чимало якісних прикметників утворено від відносних з назвою дорогоцінного каміння в основі, наприклад, *янтарний*. Цей прикметник означає, що певний предмет схожий кольором на янтар: – *І трохи меду. Сам варив із щільників, – подав батько чарку **янтарного пива*** (1, с. 34).

Найбільша кількість прикметників, що означають колір, має в основі назви рослин, квітів, ягід: *барвінковий, буряковий, волошковий, вишневий, горіховий, житній, пшеничний, тютюновий, малиновий, шафранистий* тощо. Велика кількість таких прикметників дає можливість передавати дуже тонкі, мало вловимі відтінки одного кольору, наприклад: *І ввійде він у чиясь оселю сонячним ранком, а **фіалкові очі** заграють доброю довірою* (4,

с. 161). ... *А далечінь аж грає чистим барвінковим небом* (4, с. 336). *Ніхто без подиву не міг глянути на ті волошкові очі, що так незвично зоріли на смаглявім виду...* (1, с. 13). – Дядьку Мироне, я прийшла до вас на вечерю, – журно посміхається *вишневими устами*... (4, с. 30). *А як славно під ними підіймались і вихрили пшеничні коси Мирослави!* (4, с. 190). *Отак і почався у школі перший день сільського вчителя Данила Бондаренка... хлопця з підкучерявленим житнім чубом* (4, с. 76). ... *А з її хитрих горіхових очей от-от капне весела олія* (5, с. 642).

Зрідка М. Стельмах послуговується метафоричними епітетами на позначення кольору, в основі яких лежать назви різних речовин, матеріалів, фізичних явищ: *Ось срібна монетка впала не в мисочку, а на землю, і полохань потягнувся до неї іржавою рукою*... (4, с. 103). ...*Водночас тріпнули вогнистими чубами горбоносі, міцнотілі, мов з міді вилиті, близнюки* (4, с. 293) ... *На пригнутих плечах її зашелестіла хвиля осіннього волосся* (4, с. 179) ... *Біля свіжого обкорованого вориння пасічник зупиняється, а під його кущатими бровами одразу ясніють імлісті очі* (4, с. 346).

У художніх текстах ці прикметники забезпечують точність, виразність образу.

2. У якісні переходять відносні прикметники, у значенні яких є вказівка на блиск, як-от: *діамантовий, срібний, місячний, вогнистий*. М. Стельмах уживає ці прикметники в умовах нових, не звичних для прямого значення слова лексичних зв'язків, а саме: *На ній двома золотими жолудцями лежали сережки і тримали в собі заковані діамантові сльози* (1, с. 25) ... *На її напрочуд білому виді виділялися чорні вогнисті очі*... (1, с. 120). *А тепер і тіні загубили срібний повів*... (4, с. 256). *Данилові здалося, що він уже давно-давно знає Мирославу, її місячні коси*... (4, с. 155).

3. Для деяких із зафіксованих прикметників характерними є не лише значення кольору та блиску, але й значення звуку. У М. Стельмаха цю роль виконує найчастіше прикметник *срібний*, який у певному контексті набуває значення «дзвінкий, мелодійний», як-от: – *Крийок-крок, крийок-крок!* – знову подав голос погонич, а з глибини болота ледь-ледь долинула *срібна сурма журавля* (4, с. 33). *Тоді на прогнутих плесах починають світити вимоїни і прокидаються льодоколи – поведуть своїми срібними смичками, і вже тільки прислухайся*... (4, с. 43).

Для передачі звукових образів письменник послуговується й іншими прикметниками, як-от: – *Не спиться, сину?* – обізвався глухий, *із тютюновим хрипом* і з задавленою простудою голос (4, с. 197). ... *Несе їм і радість, і турботу, і оксамитний голос, що не тільки «Люлі, люлі» чи «Журавку» виводить* (4, с. 469).

4. У відносних прикметниках можуть виділятися й інші ознаки, серед них такі фізичні, як запах, наприклад, *медвяний*: ... *А тепер водно зійшлися настої прив'ялого соку дерев і кадіння укропу, яблуневого пахллі і медвяний повів тютюнових папуш*... (3, с. 33).

Варто зазначити, що М. Стельмах порівняно рідко вдається до відтворення одоративних образів, а тому і відносно-якісних прикметників зі значенням запаху у творах письменника мало.

5. Відносні прикметники можуть набувати якісного значення м'якості. Це явище ми можемо спостерігати на прикладі означення *шовковий*, яким активно користується М. Стельмах для створення бажаного художнього ефекту: – *Хіба вам тут мало трави?* – Дядькові Михайлові *шовкової треба під боки*... (4, с. 379). ... *Кладе руку на шовкові кучері Миколки*... (4, с. 327). ... *Тоді навіть на свої оксамитні губи назбируєш злість* (2, с. 532).

6. Для передачі значення нерухомості письменник використовує відносно-якісні прикметники *камінний* та *дерев'яний*: *Сміх у нього тепер став якимсь **дерев'яним** і несподівано обривався* (4, с. 506). ... *Крамник Анань, який мав **камінне обличчя** і гнучкі, мов ящірки, думки* (1, с. 197).

Характерним для художньої мови М. Стельмаха є така риса: з метою передачі ознаки нерухомості письменник послуговується на рівні з прикметниками дієприкметниками доконаного виду, як-от: *Він... ступив крок уперед і чужим, **одерев'янілим голосом** прохромив йому груди: «Даниле, ти заарештований»* (4, с. 204). ... *А в **скостенілих очах** проклюнулися колючі іскорки* (4, с. 251).

7. Багатозначний прикметник *камінний* широко використовує М. Стельмах для створення метафоричних епітетів зі значенням важкості. Наприклад: *Ох як **тяжко**, наче вони стали **камінними**, підводив у благанні вії на свого гостя і ката...* (4, с. 317). *Знову ж таки бісів Безбородько навчив його **цінувати** і **видирати ці камінні сльози**...* (4, с. 84).

Отож, у різному контексті те саме слово може мати різні, інколи далекі одне від одного значення. Зокрема, відносний прикметник *камінний* зі значенням «зроблений із каміння»; «той, що має відношення до каміння», ужитий переносно, може вказувати на непорушність. У цьому випадку він стоїть в одному ряду з прикметниками *дерев'яний, скляний*, для яких нерухомість також є характерною ознакою. Тісно пов'язане з властивістю непорушності й інше значення прикметника *камінний* – «важкий», що продемонстрував у власних художніх текстах М. Стельмах.

Отже, з багатьох ознак, закладених у відносному прикметнику, при його переході в розряд якісних щоразу виділяється якась одна стрижнева ознака, залежно від іменника, з яким він пов'язаний у контексті.

8. У творах письменника відносний прикметник *золотий*, пряме значення якого «такий, що має відношення до золота», в окремих випадках набуває оцінного якісного значення «дуже цінний», наприклад: *Її тепер і **золотим калачем** не затягнеш до лісу* (4, с. 324).

До того ж, у художніх творах М. Стельмаха прикметник *золотий* активно розвиває й інше оцінне значення – «який дає людям радість, щастя; прекрасний»: *Якби йому хто **навечно** подарував спокій у цьому світі, то він дав би обітницю жити лише біля **золотої бджоли**...* (4, с. 284). ***Золоте Відродження** змалювало людству мадонн* (4, с. 8).

Аналізуючи семантико-стилістичне навантаження прикметника *золотий* у творах М. Стельмаха, ми виявили переважання прямих асоціацій із кольором золота, а не позначення оцінного й загального позитивного змісту. Наприклад, ми вилучили 59 синтаксичних конструкцій з аналізованим прикметником, з-поміж яких 41 позначає колір і лише 11 має оцінне значення. Такі результати дослідження дозволяють нам заперечити твердження Л. Пустовіт, яка відзначає переважання загального позитивного та емоційно-оцінного змісту в метафоричному вживанні прикметника *золотий* [4, с. 8].

З оцінним значенням М. Стельмах активно вживає інші відносні прикметники: ***Язик діамантовий**, тільки слова – жабуруння, – спокійно обізвався маломовний дядько Стратон* (5, с. 705). *Цар, собі мислю, царював би в своєму **кришталевому палаці**, а більшовики землю б людям **нарізали*** (3, с. 44). *Та збайдужілим, примерзлим серцям **головне не суть** людяності, а **криклива цифра*** (4, с. 206).

Розглянуті різновиди значень, яких набувають відносні прикметники, трансформуючись у якісні, не вичерпують усього потенціалу метафоричних епітетів

М. Стельмаха. Решту відносно-якісних прикметників розглядатимемо, ураховуючи об'єкт зображення.

Зокрема, змальовуючи людину, а саме її емоційний стан, письменник активно послуговується прикметником *шовковий*: *До вас вона шовковою прийде, їй-бо* (1, с. 21).

Цікавий відносно-якісний прикметник уживає М. Стельмах, щоб змалювати міцні нерви персонажа: *Старий хоч і мав мотуз'яні нерви, але все одно хрести давали знати про тих, що лежали під ними* (1, с. 15).

Зображуючи риси зовнішності персонажів, окрім вищезгаданих, письменник використовує різні відносно-якісні прикметники, а саме: ... *Вклоняється жінці то й несе у поля тополиний стан...* (1, с. 134). *Моя дівчина ще десь із молочними зубами ходить* (1, с. 132). *І везе воно з собою дорожній металевий посуд, металеві очі, ловецькі рушниці...* (1, с. 285).

У творах М. Стельмаха фіксуємо низку відносно-якісних прикметників, які є означеннями до абстрактних іменників. Наприклад: ... *У місячній оманливій повені, в полиновій журбі стоять його хліба...* (1, с. 270). *І чи зрозуміють це ті, що вже не знатимуть полотна і полинового смутку давнини?* (4, с. 8). Прикметник *полиновий* увиразнює поняття «журба», «смуток», підкреслюючи їхню гіркоту.

На позначення якісної характеристики певного проміжку часу письменник використовує найрізноманітніші відносні прикметники, а саме: *Про що йому думалось у цю туманну годину свого життя?* (2, с. 544). *Та цього року ми... відхопили перше місце, премію і переживаємо медовий місяць* (1, с. 149). *Магазанику вже й рибу ловити розхотілось: ніде тепер від пекельного часу не подінешся* (4, с. 428).

Але найуживанішим прикметником цієї групи є *трагедійний* у значенні «тяжкий»: ...*Подумав не так про себе, як про людські трагедії трагедійного року* (1, с. 205). *Правда, була й тут своя трагедійна хвилина, коли здригнувся правий фланг, що входив у діброву* (1, с. 226). Цей прикметник уживає письменник і як означення до іменника *слово*: *Він розгорнув їх і з жаждою, як, здається, ніколи, припав до трагедійного й героїчного слова* (4, с. 214). Узагалі з цим іменником М. Стельмах уживає такі метафоричні епітети, як-от: ... *А зв'язківець передавав на спостережний пункт зовсім мирні слова: «Привезли огірочки!»* (1, с. 229), ... *І чари сердечного слова війнули над її печаллю...* (1, с. 26). *А перед очима розпливались туманні слова, що ховали од мене великі таємниці* (2, с. 517).

Отже, метафоричне значення відносного прикметника передає нерозчленоване уявлення, у якому поєднано ознаки різних предметів. Крім того, воно характеризується образністю, наявністю оцінного елемента. Відносним прикметникам, що функціонують у художніх творах, властива як образність твірного іменника, так і чітка настанова на характеристику, а не на номінацію, емоційність переносного значення. Набуття ними вторинних метафоричних значень передбачає відшарування від загальної кількості ознак, що становлять обсяг твірної основи, конкретно-чуттєвих і абстрактних ознак. Можуть виникати однопланові асоціації, відображені у 8 вище перерахованих значеннях, або комплексні – одразу за кількома ознаками. Наприклад, у текстах М. Стельмаха зафіксована така конструкція: *«Ти часом не Ярина Гримич? Правда, Ярина?» – посміхається, а з смолистих брів аж скапують іскорки промінців* (4, с. 351). Прикметник *смолистий* репрезентує в цьому контексті 3 метафоричних значення: «темний», «блискучий» та «густий». Загалом, кількість переносних значень залежить від семантичного потенціалу твірних іменників (докладніше про метафори-синестезії у творах М. Стельмаха див.: [3]).

Аналіз функціонування відносно-якісних прикметників у художньому дискурсі М. Стельмаха засвідчує доцільність класифікації аналізованих прикметників на власне відносно-якісні та контекстуальні відносні прикметники.

Невелика кількість уживаних письменником прикметників є власне відносно-якісними, у яких процес семантичних перетворень завершився. Наприклад: *Данило потягнувся до книжечки і враз блискавичним рухом обома руками перехопив горло поліцая...* (4, с. 400), *І кому яке діло, як він замість романтичних вершин звалився в смердючу яму* (3, с. 57).

Ці прикметники можуть утворювати ступені порівняння, поєднуватися з кількісно-означальними прислівниками, утворювати прислівники на -о, ставати твірними основами іменників з абстрактним значенням, а також вступати в антонімічні та синонімічні відношення.

Усі ці властивості не характерні для контекстуальних відносно-якісних прикметників, у яких якісна ознака виявляється лише в певних синтагматичних зв'язках. Залежно від них, такі прикметники будуть або відносними, або якісними. Наприклад: *Він похмуро вийшов з оселі, за нею мружилась од сонця розімліла річка, на якій кожна очеретинка була охоплена срібним перснем* (1, с. 203). *До старого звідусіль потяглися золоті сережки одволоженого колоса...* (4, с. 198).

Як бачимо, відносні прикметники в цих реченнях сполучаються із іменниками такого семантичного ряду, коли прикметник зберігає своє пряме номінативне значення: *срібний перстень, золоті сережки*. Але саме в контексті зазначені прикметники набувають якісного значення. Таких конструкцій у М. Стельмаха порівняно небагато, значно частіше трапляються речення, у яких якісне значення відносного прикметника виявляється в поєднанні прикметника з іменниками різних семантичних рядів, як-от: *Одного вечора, коли саме зацвіли сади, зірвався шалений вітер, і вишневий цвіт, накупаний місячним мерехом, закружляв навколо них* (4, с. 437), *Колигнувся – торк-торк – поплавок і нагло, обриваючи щось біля серця, зник у вишневій воді* (4, с. 425), *А тим часом, оминувши цетинників, Магазаник зупиняється перед Оленою і хтивим поглядом ловить її темно-вишневі підкаскані губи, які, напевне, добре знають смак поцілунків* (4, с. 100). У першому реченні прикметник вишневий сполучається із традиційним для нього іменником *цвіт*, а тому зберігає відносне значення. А в решті речень цей прикметник вступає в нові лексичні зв'язки та набуває вторинного якісного значення кольору.

У художніх творах М. Стельмаха окремі прикметники набувають суто індивідуально-авторських значень, які не фіксують у словнику. Кваліфікуємо їх як відносно-якісні прикметники з okazіонально-конотативним значенням. Хоча В. Виноградов і зазначає, що «образна система літературного твору або навіть творчості письменника загалом уявляється лінгвістичною стилістикою художньої літератури як система взаємозв'язаних і взаємозумовлених структурно-семантичних засобів індивідуального виразу» [2, с. 91], проте можливості індивідуального сприйняття слова не можуть бути безмежними, і метафоричний епітет має бути зрозумілим не лише мовцеві, а й тому, хто його сприймає. У художньому дискурсі М. Стельмаха засвідчені такі випадки творення okazіонально-конотативного значення прикметника: *Кундрик, як думається, це із тієї кендюшної породи, яка все хоче взяти від життя, але нічого не дати життю* (4, с. 292), ... *Дівчина, яка хоч невідомо чого побоювалась професії Ступача, та не страхалась його візантійських очей*. (4, с. 91).

Зазначені прикметники письменник уживає лише один раз, але в художньому дискурсі М. Стельмаха фіксуємо й сталі авторські епітети. Так, у романі «Чотири броди» 11 разів ужито словосполучення *калиновий вітер*, автор пояснює його okazіонально-конотативне значення при першому вживанні: *Як гарно: калиновий вітер у світі – вітер добра, краси, надій...* (4, с. 172).

Надалі письменник послуговується цим виразом без пояснень: *Ти зараз така, наче з калинового вітру вийшла* (4, с. 416). *Прокинешся від них – та й згадуєш і свої поля, і татарський брід, і калиновий вітер* (4, с. 416).

Отже, функціонування відносно-якісних прикметників у творах М. Стельмаха забезпечує метафоричну характеристику предметам і явищам, виражених іменниками, а також є виявом індивідуальної майстерності письменника.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Дослідження функціонування відносно-якісних прикметників у творах М. Стельмаха дає підстави висновкувати: перехід відносних прикметників у розряд якісних відбувається на ґрунті переносного вживання, метафоризації відносного прикметника, у якого потенційна можливість вираження певної оцінки розвивається в самостійне якісне значення при поєднанні з іменником іншого лексичного ряду. Але, крім здатності відносного прикметника вступати в нові лексичні зв'язки, трансформація цього розряду прикметників у якісні залежить ще від семантичного потенціалу твірного іменника. Що більше якісних сем формує лексичне значення твірного іменника, то більше якісних значень може розвинути похідний від нього відносний прикметник.

За ступенем перехідності в системі семантичних груп прикметників усі відносно-якісні прикметники класифіковано на 2 розряди: власне відносно-якісні та контекстуальні відносно-якісні прикметники, які різняться семантико-граматичними особливостями.

Виділено 8 моделей утворення відносно-якісних прикметників відповідно до набутого ними метафоричного значення: відносно-якісні прикметники зі значенням кольору, блиску, звуку, запаху, м'якості, нерухомості, важкості та з оцінним значенням. Найбагатшою лексично виявилася модель зі значенням кольору. Цього якісного значення набувають відносні прикметники, в основі яких-назви металів, каміння, рослин, речовин, матеріалів та фізичних явищ.

Під час трансформації відносного прикметника у якісний з багатьох ознак, закладених у ньому, найчастіше виділяється якась одна – стрижнева. У такому разі виникають однопланові асоціації, відображені у 8 вищезазначених значеннях. Рідше виникають комплексні асоціації – одразу за кількома ознаками.

Своєрідним способом вираження індивідуального стилю М. Стельмаха є вживання ним у ролі метафоричного епітета відносно-якісних прикметників з okazіонально-конотативним значенням.

Отже, відносно-якісні прикметники в художньому дискурсі М. Стельмаха дають метафоричну характеристику описуваним явищам і предметам, а також є яскравим виявом індивідуального стилю письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – Москва : Гослитиздат, 1959. – 656 с.
2. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В. В. Виноградов. – Москва : Изд-во АН СССР, 1963. – 255 с.

3. Гороф'янюк І. В. Поетизація довілля у прозі Михайла Стельмаха / І. В. Гороф'янюк // Культура слова. – 2012. – Вип. 75. – С. 78–82.

4. Пустовит Л. Е. Лексико-семантическая структура метафоры (на материале украинской советской поэзии) : автореф. на соиск. учен. степени канд. филол. наук / Л. Е. Пустовит. – Киев, 1979. – 26 с.

5. Співець правди, добра і краси : До 100-річчя від дня народження Михайла Панасовича Стельмаха : бібліогр. покажч. / уклад. О. В. Мартинова, О. А. Горбань, відп. за вип. В. О. Герасимова; ДВНЗ «Запорізький національний університет» МОНмолодьспорт. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – 20 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Стельмах М. Дума про тебе / Михайло Стельмах. – Київ : «Дніпро», 1976. – 352 с.

2. Стельмах М. П. Гуси-лебеді летять... / М. П. Стельмах. Твори в 6-ти томах. – Київ : «Дніпро», 1973. – Т. IV. – С. 443–578.

3. Стельмах М. П. Кров людська – не водиця / М. П. Стельмах. – Київ : «Дніпро», 1970. – 276 с.

4. Стельмах М. П. Чотири броди / М. П. Стельмах. – Київ : «Рад. письменник», 1979. – 527 с.

5. Стельмах М. П. Щедрий вечір / М. П. Стельмах. Твори в 6-ти томах. – Київ : «Дніпро», 1973. – Т. IV. – С. 579–726.

Гороф'янюк І. Относительно-качественные прилагательные в художественном дискурсе Михаила Стельмаха

В статье проанализировано функционирование относительно-качественных прилагательных как основы образования эпитетов в прозаических текстах М. Стельмаха. Выделено 8 моделей образования относительно-качественных прилагательных в соответствии с приобретенного ими метафорического значения: относительно-качественные прилагательные со значением цвета, блеска, звука, запаха, мягкости, недвижимости, тяжести и с оценочным значением. По степени переходности в системе семантических групп прилагательных все относительно-качественные прилагательные классифицировано на 2 разряда: собственно относительно-качественные и контекстуальные относительно-качественные прилагательные, которые различаются семантико-грамматическими особенностями.

Ключевые слова: *прилагательное, относительно-качественные прилагательные, текст, эпитет, М. Стельмах.*

Horofyanyuk I. Relative qualitative adjectives in Mykhailo Stelmakh's prose discourse

In the modern Ukrainian language the transition of relative adjectives to qualitative ones is one of productive ways of semantic enrichment and expansion of adjective's functional capabilities. In a fiction text relatively qualitative adjectives are used as metaphorical epithets. So the aim of the research is to review how relatively qualitative adjectives participate in creating epithets in the Ukrainian classical literature, find out the peculiarities of their functioning in Mykhailo Stelmakh's prose texts.

The source base of the research is formed with 5 Mykhailo Stelmakh's prose texts: "Four Ways", "Thought of You", "Blood is Thicker than Water," "Geese-Swans Flying ...", "Christmas Eve" from which 217 syntactic constructions with relatively qualitative adjectives have been chosen by sampling method.

The transition of relative adjectives in the category of qualitative takes place on the grounds of their figurative use, the relative adjective metaphor, which has the potential expression of some

assessment in developing quality value when combined with another noun lexical series. A relative adjective has the ability to enter into new lexical relations, but transformation of relative adjectives into qualitative ones also depends on the capacity of a word-building noun. The more qualitative sememes form lexical meaning of a word-building noun, the more qualitative lexical meanings can be developed by derivative relative adjective.

8 models creation of relatively-qualitative adjectives according to their acquired metaphorical lexical meanings have been defined: relatively qualitative adjectives with the meaning of color, brightness, sound, smell, soft, static, weight and evaluative characteristic. The most frequent lexical model from this range is the color characteristic. This qualitative features is observed in relative adjectives, derived from names of metals, stones, plants, substances, materials and physical phenomena.

According to the degree of transition in the system of semantic adjectives groups, all relatively qualitative adjectives have been classified into 2 categories: self relatively qualitative adjectives and contextual relatively qualitative adjectives, which differ in semantic and grammatical features.

A peculiar way of expressing M. Stelmakh's individual style is using relatively qualitative adjectives with occasional connotative lexical meaning such as metaphorical epithet.

Key words: transition, relative adjective, qualitative adjective, relatively-qualitative adjectives, lexical meaning, metaphorical epithet, Mykhailo Stelmach.

Статтю подано до редколегії 23.05.2017

Інна Завальнюк
(м. Вінниця)

УДК 811.161.2'367

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ СТИЛІЗАЦІЇ РОЗМОВНОСТІ В МОВОТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

У статті окреслено обсяг понять лінгвостилістичної категорії розмовності та стилізації розмовності в художній мові. Схарактеризовано специфіку стилізації розмовності в прозових творах Михайла Стельмаха за допомогою розмовних елементів синтаксичного рівня. З'ясовано особливості структурування авторських полілогів й окреслено їхню лексико-синтаксичну специфіку. Проаналізовано марковані колоритом розмовності головні й другорядні члени речення, визначено їхню стилістичну спроможність і способи морфологічного вираження. Описано синтаксичні засоби стилізації розмовності на реченнєвому рівні: своєрідний вияв явища вставності в структурі простого ускладненого речення, особливості нанизування інтонаційно ускладнених речень, специфічне нагнітання сполучникових засобів для уодноманітнення й орозмовлення викладу.

Ключові слова: розмовність, стилізація розмовності, розмовний колорит, синтаксичний засіб, член речення, конструкція розмовного синтаксису, авторська інтенція, мовотворчість Михайла Стельмаха.